

Batılı Güçlerin Ermeni Politikaları

Armenian Policies Of The Western Powers

*Muhammet YILDIZ**

ÖZ: Dünya siyasetinde altı asırdan fazla yer alan Osmanlı Devleti, yirminci asrın son dünya düzeninde belirleyici rol oynamıştır. Bu düzen, Osmanlı topraklarının genişlemesinin getirmiş olduğu hâkimiyet zorluğu ve devletin uzun süre yıpranmışlığının da etkisiyle yıkılmıştır. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Osmanlı Devleti'nin milletler yapısı kesin olarak çözülmeye başlamış ve bu çözüme ile birlikte Ermeni Sorunu da devlet içinde geniş yer bulmuştur. Türk-Ermeni sorununun günümüze kadar gelmesi ise bu meselenin çözülememesinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışma ile Türk-Ermeni sorununun tarihi boyutu ve Avrupalı devletlerin bu mesele üzerinden yaptığı siyaset üzerinde durulacaktır.

Anahtar sözcükler: Ermeni, Osmanlı, Avrupa.

ABSTRACT: Ottoman Empire appeared in world politics more than six centuries played a crucial role in the last world order of 20th century. This order was ended with having difficulty of sovereignty as a result of Ottoman Empire's widened land and long-lasting wear out of the empire. World War I brought about a crash in multi-national structure of Ottoman Empire and this crash revealed out armenian question with a widespread coverage. The inability of solving this problem, armenian question, brought the issue until today. This study focuses on the historical dimension of Turkish-Armenian problem and will focus on the politics of the European states made over this issue.

Keywords: Armenian, Ottoman, Europe.

1. GİRİŞ

Asırlarca her dil, din ve ırktan milletleri bir arada refah ve barış içerisinde yaşatabilme başarısını göstermiş olan Osmanlı Devleti'nin yapısı adeta bir milletler mozaigi gibidir. Osmanlı Devleti'nin içinde yaşayan her farklı unsur bu mozağin bir parçası durumundadır. Bütün bu unsurlar Osmanlı Devleti'nin adil yönetimi altında asırlarca ahenk içinde yaşamışlardır. Ancak Osmanlı milletler sistemi 1683 yılı askeri bozgun ve akabinde imzalanan Karlofça Antlaşmasıyla bozulmaya başlamıştır. Nitekim askeri ve siyasi sorunlar, gelişen dünya düzeni içerisinde devam ederken, asıl sorun dünyada meydana gelen ihtilaller ile meydana çıkmıştır. Çünkü Rönesans ve Reform hareketleri dünya içerisinde çoktan yayılmış ve değişik unsurları bünyesinde barındıran devletleri, milliyetçi amaçlar doğrultusunda sarmıştır. Fransız İhtilali bu doğrultuda ulusal bir ihtilal gibi gözüke de, aslında etkileme bakımından uluslararası bir sonuç doğurmuştur. İşte bu amaçla söylenebilir ki tarih ve süreç, bazı devletlerin bu durumdan faydalanmasını sağlamıştır. Ekonomik, siyasi, içtimai, kültürel ve coğrafi olarak üstünlük mücadelesinin kendilerine geçtiğini anlayan Batı, dünya coğrafyasında iktidarın Osmanlı topraklarından geçtiğini fark edip bu siyasi gelişmeleri de kullanmaya başlamışlardır.

1815 Viyana Kongresinin içeriği yukarıda anlatılan gerçeklerle örtüşür niteliktedir ve bilhassa İngiltere, Fransa ve Rusya'nın konuyla alakalı yakından ilgilenmesi de bu durumu aşikâr kılmaktadır. Osmanlıyı dünyada gelişen milliyetçi akımlarla vurmayı hedefleyen Batı, bu durumu kendi çıkarlarını da göz önüne alarak gerçekleştirmek istemiştir. Bütün bu anlatılanlar sebebi ile Osmanlıyı her türlü sorunda öncelik sırasına alan Avrupa, menfaatler doğrultusunda Anadolu'ya hâkim olmanın Balkanlara, Ortadoğu'ya, Trans Kafkasya'ya,

*Okt. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Rize-Türkiye, muhammet.yildiz@erdogan.edu.tr

Akdeniz ve Ege'ye hâkim olmaktan geçtiğini anlarımlararcasına saldırıya geçip tüm Osmanlı anasını birbirlerine karşı kıskırtarak hamilik yapmaya soyunmuştur. Bu şartlar içinde Ermenilerin Osmanlıyla sorun yaşamasının ilk dönemi 1815 Viyana Kongresi ile başlamıştır demek tarihi bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun temel sebebi ise Albert Sorel'in de deyimi ile yakışıklı beyaz tenli Türklerin İslam'ı seçmesi ve batıya karşı koruyucu tavır takınması tam bir Avrupa hasımlığı idi. Bunun sonucu ise Osmanlıyı parçalamak olacaktı. Dolayısıyla Osmanlıyı parçalamanın en önemli yolu da ülkede yaşayan milletleri ayaklandırmak ve gerekirse nüfusu fazla olan milletlere Anadolu'da vatan vermektir. İşte bu oyundan nasibini alan Ermeniler, bağımsız olmak isteyen her millet gibi Osmanlı idaresine karşı isteklerde bulunmaya başlamışlardır.

2. OSMANLI TOPLUMUNDA ERMENİLER

Kafkasya bölgesindeki çok milletli ve çok dinli karışık yapının bir unsuru olan Ermenilerin bu bölgeye ne zaman ve nereden geldikleri hakkında fikir birliği yoktur. Ermenilerin bölgeye yerleşmeleri hakkındaki en dikkate değer görüş, M.Ö. IV. Yüzyılda batıdan gelerek şu anda yaşadıkları coğrafyaya dağınık bir şekilde ve düzenli bir teşkilat kurmadan kabile yapısı içinde yerleştikleridir. Ufak derebeylikler halinde ve aralarında bir birlik olmadan yaşayan Ermeniler Kafkasya Bölgesindeki tarihleri boyunca Bizans, İran, Makedonya, Roma, İslâm ve Türk devletlerinin hâkimiyeti altında yaşamışlardır. Etrafı sürekli büyük devletlerle çevrili olan Kafkasya, her zaman için bu devletler arasında mücadele sahası olmuştur. Önceleri muhtelif dönemlerde Makedonya, Roma, Bizans ve İran devletleri arasında yaşanan bu mücadele, daha sonra Bizans, Selçuklu ve Osmanlı İran devletleri arasında devam etmiş, XVI. yüzyıldan sonra devreye Rusya faktörü girmiştir. Böyle büyük mücadelelerin yaşandığı bu coğrafyada, bölgenin birçok etnik unsurundan biri olan Ermenilerin, derebeylik yapısını kıramamış olmalarından dolayı, etkili olamadıkları ve devletleşmeyi başaramadıkları görülmektedir¹.

Selçuklular zamanında Türklerle tam manasıyla münasebete giren Ermenilerin, tarih boyunca birbirlerine vatan bağıyla bağlılıkları olmadığı gibi, aralarında siyasî bir bağ da mevcut değildir. Aralarındaki irtibatı sadece gelenekleri, dilleri ve dinleri sağlamıştır. Mezhep yönünden de bir birliğe sahip olmayan Ermenilerin çoğunluğu Gregoryen Kilisesine tâbi idi. Ondan sonra Katolik Kilisesi ve Protestan Kilisesi gelmekteydi. Ermeniler Doğu Anadolu köy ve kasabalarında genellikle kendi topraklarında çiftçilik, zanaat ve küçük çapta ticaretle meşgul idiler. Şehirlerde ise iç ve dış ticaret, sarraflık, bankerlik, müteahhitlik ve mültezimlik gibi işlerle meşgul oluyorlar ve Türklerden daha müreffeh bir hayat sürüyorlardı.

Selçuklularla başlayan iyi ilişkiler daha sonra Osmanlı Devleti ile devam etmiştir. Osmanlı Devleti Ermenilerin siyasi, sosyal ve ekonomik bakımdan kaderlerini değiştirmiştir. Nitekim Osmanlı hâkimiyeti altında asırlarca yaşayan Ermeniler, devlet içinde önemli mevkilerde bulunmuşlar ve ticari bakımdan ileri seviyelere gelmişlerdir. Özellikle Fatih Sultan Mehmet'in daha Bursa'da iken Ermenilerle kurduğu dostluk, 1461 yılında Ermenilerin bir millet olarak tanınması ile daha da gelişmiştir. Aynı yıl Fatih Sultan Mehmet, Ermeni ileri gelenlerinden Yovakim'i ve altı aileyi İstanbul'a davet etmiş, ayrıca Anadolu'nun çeşitli şehirlerinden çok sayıda Ermeni'yi İstanbul'a getirterek, burada altı cemaatli bir Ermeni toplumu meydana getirmiştir. Başlarına da millet başı olarak Yovakim'i tayin etmiştir. Ermeni dini liderlerinin Patrik unvanı alması ise muhtemelen Kanuni Sultan Süleyman zamanında olmuştur. Aynı tarihte gerçekleşen ilginç bir tarihi olay da, Kozan'daki Ermeni Patrikliğinin Eçmiazin'e taşınmasıdır².

¹ İsmet Binark, "Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, 1915-1920", Başbakanlık Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1995, s. 1.

² Nejat Göyünç, Ermeniler ve Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2005, s. 42.

Osmanlı milletlerinden birisi olarak Ermeniler çok huzurlu bir dönem yaşamışlar ve İmparatorluğun büyümesinde her bakımdan önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Devlete bağlılık ve hizmetlerinden dolayı ise “Millet-i Sadıka” ile tanımlanmışlardır. Nitekim 1835-1839 yılları arasında Türkiye’de bulunan Helmut’von Moltke İstanbul’da Serasker Hüseyin Paşa’nın Ermeni tercümanı Mardiraki ve ailesinden *"Bu Ermenilere, hakikatte, Hristiyan Türk denilebilir. Rumların kendi özelliklerini korumalarına karşılık bunlar Türk adetlerini, hatta dilini benimsemişlerdir. Dinleri onların, Hristiyan olarak, tek kadınla evlenmelerine izin verir, fakat onlar Türk kadınlarından fark edilemez, ayrılmaz. Bir Ermeni kadını sokakta sadece gözlerini ve burnunun üst kısmını gösterir, diğer tarafını kapatır"* der³. Pek çok gözlemci ve seyyah Ermenilerin Türkçeden başka dil bilmediklerini kaydetmişlerdir. Amerikan misyonerleri de mezhep değiştirdikleri Ermenilere bile Türkçe olarak ayin yapmak zorunda kalmışlardır.

Türkler ile kaynaşmaları ve geliştirdikleri bu dostluk sayesinde Ermeniler Osmanlı Devleti’nde önemli görevler üstlenmişlerdir. Osmanlı arşiv belgeleri Ermenilerin tercüman, vergi toplayıcısı, mimar, zanaatkar, hazineedar ve hatta bakan olarak her türlü göreve ön yargısız olarak tayin edildiklerini göstermektedir. Böylece pek çok aristokrat Ermeni ailesi ortaya çıkmıştır. Kuyumcu olan Düzyan ailesi, mimar olan Balyan ailesi⁴ tekstilci Bezciyan ailesi, ressam Manus ailesi, mühendis ve diplomat çıkaran Dadyan ailesi akla ilk gelenlerdir. Ayrıca özellikle Tanzimat sonrasında pek çok Ermeni de bakanlık seviyesine kadar yükselerek Osmanlı İmparatorluğunu dış ülkelerde temsil etmişlerdir. Bunlardan G. Noradonkyan Dışişleri bakanı olarak ünlenmiştir. Dahası Osmanlı sultanları sağlık ve geleceklerini Ermeni doktorlara emanet etmekten de çekinmemişlerdir. Nitekim Bogos Sasyan (1744–1814), Avedis Nakkaşyan (1915), Manuel (1775–1858) ve Pavlaki (1806-1887) gibi bazı Ermeniler saray hekimliği yapmışlardır⁵.

Tüm bu muhabbet ve sıcaklığa rağmen Ermeniler, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, emperyalist devletlerin teşvik ve tahrikleriyle, memleket içerisinde karışıklıklar çıkarmaya ve Osmanlı Hükümeti için problem olmaya başlamışlardır. Nitekim dış güçlerin yardımıyla oluşturulan Ermeni komiteleri aracılığı ile memleketin her yerinde kulüpler ve kitaplıklar açılmış, buralara devam eden kişilere Ermeni Tarihi ve Ermeni büyükleri hakkında bilgiler verilerek, Ermeni milliyetçiliği aşılanmaya çalışılmıştır. Bu arada Türklüğe ve Türklere karşı Ermeni halkında nefret uyandıracak eserler de neşredilmiştir. Ermeni Patrikhanesi ise, dini yükümlülüğünü bir tarafa bırakıp, bütün mevcudiyeti ile komitecilerin karargâhı haline gelmiştir. Rus Çarlığı da, Kilikya (Adana, Maraş, İskenderun) bölgesindeki Ermenileri Ortodoks mezhebine geçirerek kendisine bağlamayı ve bu yolla Akdeniz’e çıkmayı hedeflediği için, devamlı olarak Ermenileri kışkırtmaktan geri kalmamıştır⁶.

3. ERMENİ SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞINDA KİLİSENİN ROLÜ

Osmanlı Ermenilerinin büyük çoğunluğu Gregoryen Ermeni Kilisesi’ne bağlı olmakla birlikte Katolik ve Protestan Ermeniler de vardır. Osmanlı Devleti içerisinde ki Ermeniler gerek misyonerlik faaliyetleri sonucu gerekse ticari ve ekonomik imtiyazlardan yararlanmak için Gregoryen Kilisesi’nden ayrılıp Protestan ve Katolik mezheplerine bağlanmaya başlamışlardır. Özellikle Rusya Gregoryen Ermenilerin hamiliğini üstlenmiştir⁷.

³ Helmut’von Moltke, Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835-1839, Berlin 1917, s. 34.

⁴ Pars Tuğlacı, Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi, Yeni Çığır Yayınları, İstanbul, 1993, s. 15–35.

⁵ Rh. Y. G. Çark, Osmanlı Devleti Hizmetinde Ermeniler, Yeni Matbaa Yayınları, İstanbul, 1953, s. 85–110.

⁶ Rusların bu siyaseti aslında Şark Sorununun tartışıldığı Viyana Kongresi’nden sonra belirmiştir. Bu fikirdeki sistem Osmanlı’nın yıkılışını olumlu bir zemine oturtarak başka milletler yoluyla bu yıkımı taze tutarak zamanla sonuçlandırmak ve kendi kaybını millet derinliğine ulaşamamış etnik unsurlara bırakmaktır. Bu amaçla oluşturulan Ermeni propagandası yüzyıllar boyu sürmüş ve günümüze kadar ulaşmıştır. İşte Rusların yıkımı taze tutmasındaki amaçta budur. Yalnız bu amaç Osmanlı’nın yıkımı ile sonuçlansa da Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasını engelleyememiştir. Nitekim iki bin yıllık devlet medeniyeti Rusların yıkım tazeliği karşısında Türk bağımsızlık yolundaki tazeliğe karşı karşıya gelince yerini mecburi olarak Türk bağımsızlık medeniyetini seyretmeye bırakmıştır.

⁷ Haluk Selvi, “Ermeşe (Akmeşe) Manastırı ve Ermeni Olaylarındaki Yeri”, Sakarya Üniversitesi Dergisi, 2006. s.1–3.

Ermeni Milleti Nizamnamesinin 1863 yılında ilan edilmesiyle Ermeni Milleti'nin işlerini düzenlemek üzere bir Ermeni Meclisi kurulmuştur. Meclisin fermanda belirtilen görevi "Ermenilerin idare-i emval ve Umur-ı Diniyeleri ile ilgilenmektir." Bir süre sonra bu meclis politik mevzuların görüşüldüğü bir yer haline almıştır. 140 üyeli bu meclisin 20 üyesi ruhban 120 üyesi ise halktan oluşmaktadır. Böylece Ermeni cemaatinde laikleşme ve siyasileşme birlikte başlamıştır. Ancak toprağa dayalı bağımsız bir egemenlik olmayışı, Ermeni cemaatinin tam anlamıyla millet olmasının tek eksiği haline gelmiştir. Bu sebepten dolayı kilise, çareyi özerk ya da bağımsız bir Ermenistan'ın kuruluşunda görmeye başlamıştır. Patrikler Osmanlı Devleti'ne yönelik faaliyetlerinde Rusya başta olmak üzere büyük devletlere yanaşarak siyasi hedeflerine ulaşmaya çalışmışlardır. Bu nedenlerle Patrikler 1863 Nizamnamesinden sonra daha çok siyasi alanda çalışma yapmışlardır⁸.

Ermeni sorununda büyük güçlerin hamiliğinin kazanılmasında olduğu gibi, Müslüman halkın Hıristiyan Ermenileri katlettiği şeklindeki yalan haberleri yayarak ve propaganda yaparak bu ülkelerin kamuoylarını harekete geçirme görevini de kilise üstlenmiştir⁹. Ermeni Kilisesinin milliyetçilik hareketlerinde ve Ermeni sorununda ön safta yer almasının siyaset sosyolojisi açısından izahı ise, giderek laikleşen ve etnik temeli daha belirginleşen Ermeni Milliyetçiliği hareketinde ve ayrılıkçı faaliyetlerde kilisenin kurum olarak siyasi ve sosyal tabanını kaybetme endişesi şeklinde değerlendirilebilir.

Avrupa'daki milliyetçilik fikirleri, sosyalist hareketler ve büyük güçlerin Osmanlı Devleti üzerindeki emperyalist politikalarından etkilenerek gelişen Ermeni milliyetçiliği ve onun talepleri karşısında kilise de, gelişen toplumsal ve siyasi cereyanların gerisinde kalarak toplumdaki konumunu tehlikeye sokmak yerine, oluşum sürecindeki hareketlere önderlik vazifesini üzerine alarak toplum liderliği fonksiyonunu bu şekilde sürdürmeyi tercih etmiştir¹⁰.

Tüm bu süreçler Türk-Ermeni ilişkilerinin tamamen gerilmesine sebep olmuştur. Böylece ileride işleyeceğimiz üzere gerek Ermeni kilisesinin etkisi gerekse Batılı güçlerin tahriki ile günümüze değin sürecek olan tarihi meselenin temelleri atılmıştır.

4. BATILI GÜÇLERİN ERMENİ SORUNU İLE İLGİLİ POLİTİKALARI

Yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde meselenin yalnızca bir Ermeni meselesi olmadığını aslında bir uluslararası sorun olduğunu ortaya konan veriler kanıtlamaktadır. Batılı devletlerin bu mevzuyu devamlı gündemde tutmak istemesi Türk-Ermeni sorununun Batı eksenli olmasını mecbur kılmış ve Osmanlı siyaseti dönemin olumsuz koşulları neticesinde bu mevzunun uzamasına engel olamamıştır. Böylece Anadolu'nun Türklerin elinden alınması veya Türklerin Anadolu'ya hapsedilmesi şeklinde bir amaca dayanan bu sorun, diğer sebepler içerisinde de gündemini hala korumaktadır.

Viyana Kongresi'nin 1815 yılında ele aldığı önemli meseleler, genel olarak Osmanlı Devleti'ne müdahale niteliğini taşıdığından ilerideki yüzyıl içerisinde bu mevzuların gerekçelere dayanılması hasebiyle, bu saplantının önemli bir kısmı Ermeni sorununa indirgenecektir. İşte günümüzde de uluslararası kamuoyunu meşgul eden ve Türkiye Cumhuriyeti'ne saldırı niteliği taşıyan bu sorun aslında Batı orijinli bir sorundur.

Batılı devletlerin Ermeni sorununa bakışı ve kendi içinde Ermeni sorununu geliştirmesi ise incelenmesi gereken önemli bir başlık olması muhakkaktır.

4.1. İngiltere ve Ermeni Sorunu

İngiltere'nin XVIII. yüzyıldan itibaren Doğu'yu ve İslam Dünyası'nı elde etmek için yaptığı mücadeledeki durumunu tayin eden hususlardan birincisi, Hindistan'ın muhafazası kaygısı, ikincisi İngiltere'nin 90 milyondan fazla Müslüman tebaayı elde tutma çabası idi. Bu sebeplerle, XVIII. Yüzyılın ikinci yarısından sonra İngiliz siyasetinin temelini, Doğu'da

⁸ İsmail Yılmaz, Ermeni Meselesini Hazırlayan Sebepler, (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Van, 2010, s. 10-11.

⁹ Necati Gültepe, "Ermeni Meselesi ile İlgili Dış Tertipler", Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat, 2001, S. 37, s.216.

¹⁰ Yılmaz, a.g.e., s. 12.

Hindistan, Batı'da ise Mısır oluşturacaktır. İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin "Sadık Tebaası" olarak bilinen Ermeni unsuru üzerinde güttüğü siyaset ve onun Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurmak için giriştiği diplomatik faaliyet, işte bu siyasi temele dayandırılmıştır¹¹.

18. Yüzyılın son çeyreğine kadar Osmanlıya karşı yakın ve sessiz siyaset güden İngilizlerin yukarıda da belirtildiği gibi Mısır ve Hindistan sömürgeleri için Anadolu topraklarının Osmanlının elinde kalmasını istemesi, Osmanlının Fransa ve Rusya gibi devletlere tampon görevi görmesinden kaynaklanmıştır.

1870'den sonra Avrupa'da olduğu gibi, Osmanlı Devletinde de yeni bir dönem açıldı. İtalyan ve Alman milli birliklerinin kurulması üzerine Avrupa'nın batısındaki milliyetçi akımların başarıya ulaşmasına paralel olarak, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar ve Asya topraklarında milli devletlerin kurulma süreci başladı. Sırpçılık, Yunancılık, Bulgarçılık gibi asıl konumuzu ilgilendiren Ermenicilik de Rusya'nın tahrikleri sonucu ortaya çıkıyordu. İngiltere, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikası takip ettiği için önce bu ayrılıkçı cereyanlar karşısında sessiz kalıyor, hatta Osmanlı Devleti'ni destekler politika takip ediyordu. Rusya'nın sürekli tahrikleri sonucu gittikçe kuvvet kazanan bu cereyanlar karşısında İngiltere, bunların aleyhinde bulunmanın kendi menfaatine aykırı olduğunu görmeye başlayacaktır. Nitekim İngiltere bu milletleri menfi netice ile kendi emellerini gerçekleştirmek uğrunda Rusya'ya karşı kullanmaya ve zayıf Osmanlı Devleti'nden kopararak Hindistan yolu üzerinde Rus tehlikesine karşı yeni tampon devletler olarak teşkilatlandırmaya yönelik politikalar geliştirdi¹². İşte Ermenicilik de böyle bir gidişatın sonucu olarak XIX. yüzyılın son çeyreğinde İngiltere'nin elinde Rusya'ya karşı silah olarak kullanılmaya başlanacaktı. Böylece, İngiltere'nin XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumak politikasından vazgeçip, XIX. yüzyıl son çeyreğinde onun parçalanmasına yönelik politikalar yürürlüğe koyduğu görülecektir¹³.

1856 Paris Antlaşması ile Batılı devletlerin Doğu Anadolu'yu Ermenistan olarak tabir etmesi¹⁴ İngiltere'nin Osmanlı siyasetinde değişikliğe gitmesine sebep olmuştur. Nitekim bölgesel olarak Doğunun siyasi bir projeye konu olması Rusya'nın işine gelecekti. Çünkü bölgesel olarak yakınlığı ve dinsel olarak da temas kurulabilecek bir yapının Doğuda devletleşmesi, Rusya'nın Doğuya yerleşmesi ve İngiltere'nin planlarının sekteye uğraması manasına geliyordu. Dolayısıyla bunun farkına varan İngiltere, siyasetini buna göre yapmış ve Rusya'nın Ermeniler üzerindeki planına engel olmaya çalışmıştır.

Anlaşıldığı üzere İngiltere, Rusya'nın Doğu Anadolu'yu da Balkanlaştırmaya çalışacağını ve burada yarattığı nüfuzdan yararlanarak sıcak denizlere inme planını anladı. Buna karşılık Rusya'nın, Osmanlı Devleti'ndeki milliyetçi cereyanları sürekli olarak tahrik ettiğini gören İngiltere de, imparatorluk içerisindeki "Gayr-i Müslim" unsurları, kendi emellerini gerçekleştirmek uğrunda Rusya'ya karşı kullanmaya, zayıf Osmanlı Devleti'nden kopacak bu unsurları Hindistan yolu üzerinde Rus tehlikesine karşı yeni tampon devletler olarak teşkilatlandırmaya yönelik politikalar geliştirdi. Böylece, İngiltere, güdümlü bağımsız bir Ermeni Devleti'nin Doğu Anadolu'da Osmanlı Devleti'nden daha sağlam bir set olacağını düşünerek, Ermeniliği Rusya'ya karşı silah olarak kullanmaya başladı¹⁵.

İngilizler aynı zamanda Osmanlının Türk-İslam milletleriyle de bağlantısını kesmek amacıyla Doğu Anadolu'da bir Ermeni varlığını uygun görmüştür. Ancak 1919 yılına kadar Ermenilere destek veren İngiliz siyaseti Rusya'nın ihtilal ile uğraşması ve dengelerin değişmesiyle bu desteği Ermenilerden geri çekerek onları kaderine terk etmiştir.

¹¹ Erdal İlter, "Ermeni Meselesinin Doğusunda ve Gelişmesinde İngiltere'nin Rolü", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Ankara, 1995, S. 6, s. 1.

¹² İlter, a.g.e.,s. 2-3.

¹³ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi: İslahat Fermanı Devri (861-1876), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1956, s. 53-68.

¹⁴ H. Kemal Türközü, Türkmen Ülkesi (Doğu Anadolu) Adı ve Emperyalizmin Etkileri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1985, s. 10.

¹⁵ İlter, a.g.e., s. 161-162.

4.2. Rusya ve Ermeni Sorunu

Osmanlı Devletinin yıkılması gerektiğini hasta adam tabiri ile ortaya koyan Rusya, kendi menfi siyasetini birinci derecede Osmanlı toprakları üzerinde uygulamıştır. Tekrar olsa da sıcak denizlere inme programını Balkanlar ve doğudan denemek isteyen Rusya, aslında İngiltere Almanya ve Fransa arasındaki sömürge yarışında kendine yer bulmak istemiştir. Bugün olduğu gibi Batının Ortadoğu'da bulunmasını kendine hakaret sayan Rusya, bunun önlemini Osmanlı üzerinden almak istemiş ve bu hususta da Osmanlı yıkımını uygulamaya koymuştur. XIX. Yüzyıla kadar İngiltere'nin Osmanlıyı koruması ve Osmanlıyı Rusya'ya karşı denge unsuru olarak görmesi Rusya'nın psikolojisini bozmuş olacak ki Rusları başka çareler aramaya itmiştir.

Bu çerçevede 1856 Paris Konferansı ile başlayan Ermeni devlet adının gündeme gelmesi Ermenileri de teşvik etmiştir. Nitekim 1878'e kadar birçok dernek ve siyasi oluşum içinde çalışan Ermeni ileri gelenleri Rusya'nın bu desteği karşısında ellerinden geleni yapmış ve milliyetçi akımların içinde kendine yer bulmuştur. Tüm bu çabalar içinde Rusya'nın Balkanlar'da Panslavizm'i sağlamak amacı ile 24 Nisan 1877 tarihinde Osmanlılar aleyhine Balkanlar ve Kafkaslarda başlatmış olduğu 1877-1878 savaşında alınan yenilgi sonrasında imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) antlaşmasının ayrı bir yeri vardır¹⁶. Ayastefanos'ta devam eden barış görüşmeleri sırasında bizzat Ermeni Patriği Nerses Varjebeyan ve bazı Ermeni ileri gelenleri, Rus Murahhas Heyeti Başkanı, Çar'ın kardeşi Grandük Nikola ile görüşerek, antlaşmaya Ermeniler ile ilgili bir madde koydurmaya muvaffak olmuşlardı¹⁷.

3 Mart 1878 tarihinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın 16. Maddesi Ermenilere ayrılmıştı. Bu Maddede Rusya, Rus askerinin Doğu Anadolu'yu boşaltması ve Osmanlı Devleti'ne iadesi, o bölgede iki devlet ilişkilerinde karışıklıklara yol açabileceği ileri sürülerek, Osmanlı Devleti'nin Ermenilerin de içinde bulunduğu mevcut mahallerde derhal ıslahat yapmayı ve Ermenilerin bölgedeki diğer etnik unsurlar olan Kürtlere¹⁸ ve Çerkezlere karşı korunmalarını sağlamayı taahhüt ettiği belirtiliyordu.

Bu antlaşma ile Ermeni adı, ilk defa milletlerarası bir antlaşmaya geçirilmiş oluyordu. Ayrıca bu antlaşma, Osmanlı-Rus ilişkilerinde de bir dönüm noktasıdır. Kars, Ardahan ve Batum'un terk edilmesi ile Rusya, büyük tehlike arz eden bir kuvvet haline gelmiş bulunmakta idi. Böylece, Rusya bir taraftan Doğu Anadolu'dan Orta Doğu'ya ulaşmak için önemli bir köprübaşı ele geçirirken, diğer taraftan da Ermeniler üzerinde nüfuzunu kuvvetlendirmiş oluyordu. Durum itibarıyla bu antlaşma Rusya'nın Ermenilerin hamisi konumunu güçlendiriyordu. Ancak bu antlaşma İngiltere ve diğer batılı güçlerin tepkisini çekiyordu. Özellikle İngiltere'nin doğu planları bu antlaşmayla suya düşüyordu. Bu konuya özellikle dikkat çeken İngiltere'nin İstanbul elçisi Layard da, 'Ayastefanos Antlaşması ile ortaya çıkan durumu ve endişelerini hükümetine bildiriyor, Batum, Kars ve Ardahan sancaklarının Rusya'ya verildiğini, böylece İngiltere'nin yüzyıllarca Karadeniz'den Kuzey İran'a gitmekte olan ticaret yolunun tehlikeli bir rakibin eline geçmiş olduğunu belirtiyordu'¹⁹.

Sonuçta İngiltere'nin bu antlaşmayı kabul etmemesi ve Rusya'ya yaptığı tehditler sonuç bulmuş, Rusya bu antlaşmanın geçersiz olduğunu kabul etmiştir. Ancak İngiltere ile yaptığı gizli görüşmeler neticesinde Rusya'yı ikna teşebbüsünde Osmanlıyı kullanmış ve Kıbrıs'ta üst kurmayı kabul ettirmiştir. Gelişmeler birbirini izlemiş ve Rusya milletlerarası bir toplantının düzenlenmesini kabul etmiştir.

Bu arada boş durmayan Ermeniler siyasi girişimlerini sürdürüyor ve ileride yapılacak olan milletler toplantısına hazırlıklı gitmek istiyordu. Nitekim 17 Mart 1878 tarihinde Patrik Nerses, İstanbul'da İngiliz Büyükelçisi Layard'ı ziyaret ederek, "Bir yıl önce Osmanlı idaresinden şikâyetimiz yoktu, ancak; Rus zaferi şimdi durumu değiştirdi. Doğu'da bağımsız

¹⁶ Kamuran Gürün, Ermeni Dosyası, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 105.

¹⁷ Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Yeni Matbaa Yayınları, Ankara, 1950, s. 219.

¹⁸ Abdülhaluk Mehmet Çay, Her Yönüyle Kürt Dosyası, Ankara, 1993, s. 27-31.

¹⁹ Yuluğ Tekin Kurat, Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği, 1877-1880, Ankara 1968, s.68-69.

bir Ermenistan istiyoruz. Eğer siz yardım edemezseniz bunu gerçekleştirmek için Rusya'ya müracaat ederiz" demiş, elçi Ermenistan'dan nereyi kastettiğini sorunca, "Van, Sivas, Diyarbakır ve Kilikya" diye cevap vermişti. Elçinin, "Evet ama bu yerlerin hiçbirinde çoğunlukta değilsiniz" demesi üzerine de, "Bunu biliyoruz, ama şimdi Rusya, Doğu'da topraklar kazanıyor. Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki güç dengesi değişti. Biz de geleceğimizi düşünmeliyiz" diye Ermenilerin amacını açıklamıştı²⁰.

Ermeni ileri gelenlerinin tüm girişimlerine rağmen yeni bir Ayestefanos gerçekleşmemiş ve Ermeni sorunu Berlin'de gündeme gelmemiştir. 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'nda bir sorun olarak ele alınmayan Ermeni meselesi, Ayestefanos içinde 16. Madde olarak kendine yer bulabilmiştir. Yalnız bu amaçla aynen kabul edilen 16. Madde, Berlin Antlaşması'ndan sonra 61. Madde olarak Osmanlıyı zor duruma sokuyordu. Çünkü Doğu vilayetlerinde yaşayan Ermenilerin Kürtler ve Çerkezler tarafından rahatsız edilmesinin önüne geçilmesi Osmanlı Hükümetine dikta ediliyordu. Bundaki asıl amaç ise ileride olacak sorunlara gerekçe oluşturmaktı. Osmanlı ıslahatının artık Ermenileri kapsamaması da bu doğrultuda kabul edilmiş oluyordu²¹.

Sonuç olarak bu antlaşmalar neticesinde Birinci Dünya Savaşına gidilmesi ve Ermenilerin Osmanlı içinde isyancı tavırlara girmesi, Rusya'nın uygulamış olduğu bu nifak tohumlarının bir ürünü olmuştur. Özellikle Birinci Dünya Savaşı içinde Doğu Anadolu'nun Erzurum, Muş, Van ve Bitlis gibi illerinden Rusların çekilmesi tam manasıyla Ermeni mezalimlerinin başlamasına sebep olmuştur. Özellikle bölgede yapılan kazı çalışmaları bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim Erzurum, Cinis, Van ve Muş illerinde yapılan kazılarda çıkarılan toplu mezarların Müslüman ahaliye ait olduğu ulusal ve uluslararası medyanın gözleri önünde kanıtlanmıştır²². Rusya'nın Bolşevik İhtilali sonrasında Doğu illerinden çekilmesi ve bütün mühimmatlarını Ermeni çetecilere bırakması ile Ermeni katliamları tarif edilemez boyutlara ulaşmıştır. Özellikle Ermeni komutanlarından Antranik Çelebiyan'ın hatıralarında hangi silah deposundan ne kadar silah alıp hangi Türk köylerine baskın yaptıkları kendisi tarafından itiraf edilmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde Ermeni katliamlarına karşılık verilememesinin sebebi ise Birinci Dünya Savaşının olması dolayısıyla Osmanlı cephelerinin genişlemesi ve genç erkek nüfusunun bu cephelerde savaş halinde olmasından kaynaklanmaktadır. Doğal olarak bölgede savunmasız kalan Müslüman ahali Ermeni tecavüzlerine karşılık verecek dinamik yapıda olmadığından bu harekâta maruz kalmıştır.

4.3. Diğer Devletlerin Ermeni Sorununa Bakışı

Ermeni meselesinin resmi olarak ortaya çıkışının 1878 Ayestefanos ve akabinde imzalanan Berlin Antlaşmasıyla olduğunu daha önce belirtmiştik. İngiltere ve Rusya'nın bunda etkili rol üstlenmesi diğer devletlerinde duruma kayıtsız kalamayacağı sonucunu çıkarmış, ticari ve siyasi merkezde bulunan tüm batılı devletler duruma müdahil olmuşlardır. Böylece Fransa, İtalya Almanya ve ABD gibi devletler konuyla yakından ilgilenmiş, devamlı bu mevzuyu gündemde tutarak bundan nemalanmaya çalışmışlardır.

1535 yılında Osmanlı-Fransa ahitnamesi ile başlayan Türk-Fransız ilişkileri Fransa'ya Osmanlı içinde ticaret yapma ve serbestlik hakkı tanımıştır. Böylece Fransızların deyimi ile Kapitülasyonlar Kanunu Sultan Süleyman'ın deyimi ile Ticari ve dostluk ilişkileri başlamıştır. Ancak Fransa'nın, çoğu zaman, Osmanlı Devleti'ne karşı dostça olmayan davranışlarda bulunduğu, elçilik ve konsolosluk raporlarında sık sık görülmektedir²³. Nitekim XVII. Yüzyıl başlarında Kudüs ve Halep konsolosları, IV. Murat ve IV. Mehmet zamanlarında bölgedeki ayrılıkçı grupları tahrik etmişlerdi. Bu yüzden her iki devirde, Fransa ile ilişkiler, bir müddet askıya alınmıştır. Buna rağmen Fransa bu konudaki tutumunu bırakmamış, aksine, devletin

²⁰ Gürün, a.g.e.,s. 106.

²¹ Karal, a.g.,s. 80.

²² Zekeriya Kaya, Tarihî Yansıması Erzurum'dan Hocalıya Ermeni Soykırım Hareketi Belgeseli, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Katkılarıyla) Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, Erzurum, 2010.

²³ Dündar Aydın, Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkmasında Fransa'nın Rolü, Tarih Boyunca Türklerin Ermenilerle İlişkileri Sempozyumu, Ankara, 1985, s. 285-295.

zayıf olduğu zamanlarda daha da ileri gitmiştir. Bu konuda Fransa'nın XVIII. yüzyılda elçilik ve konsolosluk faaliyetleri, Osmanlı Devletinin ekonomik ve siyasi bakımlardan gerilemesine paralel olarak daha da artmıştır²⁴.

Bu girişimlerden nasibini alan Ermeniler, özellikle Fransız İhtilali sonrasında milliyetçi tavırlarla Fransız ileri gelenleri tarafından kışkırtılmıştır. Fransa Osmanlı toprağına gelen seyyah ve tüccarlar tarafından da ayrılıkçı fikirleri Osmanlı milletleri içinde yaymaya çalışmıştır. Bunların yanında Fransız misyoner ve dini kuruluşlar da Ermeni milletleri tarafından ilgi görmüş ve bu kuruluşlar gizliden Ermeni propagandasına destek vermişlerdir. Ayrıca Fransız İhtilali'nden sonra Fransa da Ermeni meselesi ile alakalı 200 den fazla yayın çıkarılarak bu makale ve kitaplarla halk galeyana getirilmiş ve ayrılıkçı tohumlar ekilmiştir.

Fransızlar tüm bu sistemle Birinci Dünya Savaşından sonra Anadolu'ya saldırarak önceden başlatmış olduğu Ermeni destekli propagandayı Milli Mücadele zamanında Kilikya'da sürdürmüştür. Bölgede yaşayan Ermeni nüfusunu devlet vaadiyle Müslümanların üzerine saldırmaya teşvik etmiştir. Neticede birbirleriyle barış içinde yaşayan halk arasında hasımlık başlamış ve Fransa'nın bu girişimleri gibi diğer büyük devletlerde bu oyunun içinde yer almışlardır. Örneğin Almanya Birinci Dünya Savaşında Müttefiki olan Osmanlıya karşı devamlı olarak bu konuyu gündemde tutmuştur. Savaştan yenik çıkması faaliyetlerini aksatsa da Bismarc'ın Ayastefanos ve Berlin'deki düşünceleri açıktır. Yine İtalya'nın ticari faaliyetleri doğrultusunda Ermenilere verdikleri destekler açıktır.

ABD'nin bu konudaki tarihi sürecine bakacak olursak 1900'lü yıllara uzanmamız gerekecektir. Çünkü o yıllarda Osmanlıdan ABD'ye yoğun bir Ermeni akını başlamıştır. Bu durum ABD içinde kurulan ayrılıkçı derneklerle ileri seviyelere taşınmıştır. Ermeni Diasporası ABD'den sık sık Türkiye'ye gelerek olaylara karışmışlar ve olaylarda elebaşılığı yapmışlardır. 1830 yılında Osmanlı-ABD yasasına göre gelişen bu olaylar neticede iki devlet arasında hukuki sorunlara yol açmış ve ABD'nin bunlara engel olmaması da desteklediğinin açıkça kanıtı olmuştur. Birinci Dünya Savaşı ile yayımlanan Wilson Prensiplerinin 12. Maddesi ise Doğu Anadolu'yu kana bulayacaktır. Nitekim milletlerin çoğunlukta olduğu toprakların sahibi olması ilkesi Ermeni çetecileri faaliyete geçirecek ve Müslüman nüfusun azaltılması için kıyım başlayacaktı. Yapılan bilimsel çalışmalarda Doğu Anadolu Bölgesi'nde 500.000 Müslüman'ın bu yolla katledildiği saptanmıştır²⁵.

Sonuç olarak başka ülkelerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmasının hangi durumlara yol açtığı açıktır. Bugün hala devam eden bu sorunun baş mimarı işte bu devletlerdir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ermeni Meselesinin ortaya atılmasında ve desteklenmesinde Batılı devletlerin esas gayeleri gerçekte bir Ermeni devleti meydana getirmekten çok Türkiye'de ekonomik ve siyasi hâkimiyet kurmaktır. Aralarındaki çekişme ve rekabet yüzünden bu hâkimiyeti kuramadıkları gibi, mesele, Ermenilerin beklediği sonucu vermemiştir. Ancak, bu devletler tarafından, kendi çıkarları uğruna, yüzyıllarca, Türk idaresinde Türklerle birlikte kardeşçe yaşamış olan Ermeniler, Türklere düşman edilerek, 1880'lerden 1920'lere varıncaya kadar, isyana itilmişler ve desteklenmişlerdir. Sonunda mesele, 1920 Gümrü Antlaşması ile kapanmıştır. Fakat neticede, Türkler ve Ermeniler büyük zarar görmüşlerdir. Binlerce Ermeni vatandaşı tahrik edildikleri ülkelere göç etmiş ve faaliyetlerini gittikleri yerlerde intikam duyguları ile sürdürmüşlerdir. Örneğin günümüzde Fransa, ekonomisini ve nüfusunu yeniden güçlendirmek amacıyla Ermeni sorununu ele alarak Türkiye üzerinde baskı kurmak istemesi aşikar olan bir durumdur. Aradan uzun yıllar geçmesine rağmen, Türklere karşı Ermeni terörünün ortaya çıkması ile meselenin kapanmadığı anlaşılan bir durumdur. Ancak, Ermeni meselesinin ortaya

²⁴ Aydın, a.g.e.,s. 285-295.

²⁵ Zekeriyâ Kaya, Tarihin Yansıması Erzurum'dan Hocalıya Ermeni Soykırım Hareketi Belgeseli, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Katkılarıyla) Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, Erzurum, 2010.

çıkmasında rolü olan devlet ve milletlerin, Ermeni terörünün de ortaya çıkmasında büyük rolü ve sorumluluklarının olduğu da bilinmektedir.

Tarih tedbirini almayan milletler için tekerrür eder cümlesinin gerçekleşmemesi için bu meselenin nasıl neden ve kimler tarafından ortaya çıkarıldığı bilinmesi ve önlemlerin muhatap devletler tarafından alınması gerekmektedir. Bu halde Türkiye'nin elinde olan en büyük delil ise Türk Tarihi'nin insana verdiği değerın kanıtlanması ve bunun tüm kamuoyuna açıklanmasıdır. Bu konuda siyasetin gücü de devletin istikrarı da çok önemlidir. Bu amaçlar doğrultusunda tarih boyunca kullanılmaya çalışılan Ermeniler ve bunlara aslında en büyük düşmanlığı eden Avrupa'nın bu meseleden elini çekmesi için Türk ve Ermeniler tarafından iyi tezler ortaya konmalı ve akademik olarak hazır bulunulmalıdır. Yüzyıllarca milletleri esir eden Batı'nın bu politikalarını eleştirmek ve Türk-Ermeni dostluğunun yeniden kurulması için Türkiye Cumhuriyeti ve Ermenistan devletleri barışın ve gerçeğin peşinde koşarak bu sorunu karşılıklı iletişim halinde çözmelidir.

KAYNAKLAR

- Abdülhaluk Mehmet Çay, Her Yönüyle Kürt Dosyası, Ankara, 1993.
- Dündar Aydın, "Ermeni Meselesinin Ortaya çıkmasında Fransa'nın Rolü", Tarih Boyunca Türklerin Ermenilerle İlişkileri Sempozyumu, Ankara, 1985, s. 285–295.
- Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi: İslahat Fermanı Devri (861–1876), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1956.
- Erdal İter, "Ermeni Meselesinin Doğuşunda ve Gelişmesinde İngiltere'nin Rolü", Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Ankara, 1995, S. 6, s. 1.
- Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Yeni Matbaa Yayınları, Ankara, 1950.
- H. Kemal Türközü, Türkmen Ülkesi (Doğu Anadolu) Adı ve Emperyalizmin Etkileri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1985.
- Haluk Selvi, "Ermeşe (Akmeşe) Manastırı ve Ermeni Olaylarındaki Yeri", Sakarya Üniversitesi Dergisi, 2006, s. 1-3.
- Helmuth'von Moltke, Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835-1839, Berlin 1917.
- İsmail Yılmaz, Ermeni Meselesini Hazırlayan Sebepler, (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), Van, 2010.
- İsmet Binark, "Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, 1915–1920", Başbakanlık Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1995, s. 1.
- Kamuran Gürün, Ermeni Dosyası, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.
- Necati Gültepe, "Ermeni Meselesi ile İlgili Dış Tertipler", Yeni Türkiye Dergisi, Ocak-Şubat, 2001, S. 37, s. 216.
- Nejat Göyünç, Ermeniler ve Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2005.
- Pars Tuğlacı, Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi, Yeni Çığır Yayınları, İstanbul, 1993.
- Rh. Y. G. Çark, Osmanlı Devleti Hizmetinde Ermeniler, Yeni Matbaa Yayınları, İstanbul, 1953.
- Yuluğ Tekin Kurat, Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği, 1877–1880, Ankara 1968.
- Zekeriya Kaya, Tarihin Yansıması Erzurum'dan Hocalıya Ermeni Soykırım Hareketi Belgeseli, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Katkılarıyla) Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi, Erzurum, 2010

Extended Abstract

Since the second half of the 19th century, with the encouragement and agitation of imperialist states, the Armenian began to make disordinance in the country and cause problems for the Ottoman Government. Thus, with the help of Armenian Committees, there have been clubs and libraries all over the state opened and to the people who attend here being given know ledge about Armenian History and Armenian old people, Armenian nationalismus has been inocutated to them meanwhile, new works have been published to make the Armenian hate the Turks and Turkishness.

The Armenian Patriarchute has left the religious liability one side and has been the military quarter of all the committees with all its presence.

The significant issues that Wien Congress approached, generally sustaining the eligibility of intervention, in the next centuries, a significant part of this obsession has degreded to Armenian Issue, well, this issue that keeps the international public opinion occupied and has the eligibility of attac towards the Turkish republic, is a west origned problem.

As it is understand, this issue that has engraued between Ottaman and Armenian, holds an both religious and sociological. The glance of the western state towards the Armenian Issue and to improve that issue is a significant subtitle that issue is a significant subtitle that shoult also be researched and assessed on.